

Anna MICHALIK*

DYDAKTYKA EKONOMII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU JAKO JEDEN Z ASPEKTÓW STRATEGII PRZEDSIĘBIORSTWA

DIDACTICS OF ECONOMY AS ONE OF THE ASPECTS OF A COMPANY'S STRATEGY

Streszczenie: Współcześnie od przedsiębiorstw chcących utrzymać konkurencyjność na rynku wymaga się, by ich działania były nie tylko zgodne z oczekiwaniami konsumentów. Coraz ważniejsza staje się troska o stale pogarszający się stan ekosystemu. Jedną z koncepcji mających na względzie ten aspekt jest paradygmat zrównoważonego rozwoju. Niesie on za sobą konkretne zasady i przesłanki na drodze wdrażania go przez przedsiębiorstwo. Jedną z zalet prowadzenia tego typu praktyk przez przedsiębiorstwo jest zwiększenie zaufania i atrakcyjności dla potencjalnego odbiorcy. By jednak w sposób świadomy przyczynić się do proekologicznych zachowań potrzebna jest wiedza na temat podstawowych pojęć z obszaru zrównoważonego rozwoju. Przedsiębiorstwo może skutecznie i w sposób kreatywny edukować swych konsumentów w zakresie podejmowanych w tym temacie działań.

Abstract: Today, the companies wishing to remain competitive in the market are required to make their actions not only consistent with the expectations of consumers. What is becoming increasingly important is the concern for the steadily deteriorating ecosystem. One of the concepts regarding this aspect is the paradigm of sustainable development. It entails specific terms and conditions for its implementation by a company. One of the advantages of such a practice is the increase of confidence and attractiveness of a company to the potential recipient. However, in order to consciously contribute to pro-ecological behaviours it is necessary to possess knowledge about basic concepts in the field of sustainable development. The essence of the topic presented in this study is the importance of inclusion in the strategy of the sustainable development of education in this area. The aim of the presented content is to realize the significance of raising awareness about the importance of education, so that the company could effectively and creatively educate its consumers in the field undertaken in this topic. The effect will be to raise awareness and stimulate creative activities undertaken by a company.

* doktorantka, Instytut Informacyjnych Systemów Zarządzania Politechnika Częstochowska

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, dydaktyka, edukacja, przedsiębiorstwo, strategia.

Key words: sustainability development, didactics, education, company, strategy.

Received: 06.2016

Accepted 09.2016

WSTĘP

Rozwój przemysłu, powszechny dostęp do coraz nowocześniejszych rozwiązań w codziennych aspektach ludzkiego funkcjonowania niesie za sobą, prócz oczywistych korzyści także i element degradacji środowiska. W ostatnich latach coraz bardziej zaczęto zwracać uwagę na konieczność włączenia działań proekologicznych w praktykę funkcjonowania przedsiębiorstw. Aspekty środowiskowe przenikają bowiem techniki i procedury zarządzania, takie jak: ustalenie i sformułowanie celów w procesie zarządzania, opracowanie roboczych procedur działania kierownictwa oraz dostosowywanie działalności do sytuacji, w jakiej znajduje się lub może się znaleźć przedsiębiorstwo [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 64-65]. Współczesna ekonomia jako dyscyplina naukowa proponuje kilka paradygmatów, a co za tym idzie nurty badań naukowych, wśród których znajduje się koncepcja zrównoważonego rozwoju. Wśród przedstawicieli idei zrównoważonego rozwoju można wymienić m.in. E. i J. Steedów (Management for a Small Planet – zarządzanie na małej planecie), także K. Bleicher (według którego przedsiębiorstwa wchodzi w tzw. Fazę ekologiczną). W Polsce temat ten opisuje S. Sudoł postulując włączanie działań przedsiębiorstw przyczyniających się do ochrony środowiska i oszczędnego gospodarowania nim. Przedsiębiorstwo rozumiane jest tutaj jako samodzielna i dochodowa jednostka gospodarcza [Wąsikiewicz-Rusnak 2003, 68]. Nie można pominąć wpływu przedsiębiorstwa na rynek konsumencki. Uwzględnianie aspektu ochrony ekosystemu podnosi swoją atrakcyjność, a tym samym wzrasta konkurencyjność przedsiębiorstwa, przy czym praktyki takie muszą wynikać z autentycznych pobudek, nie zaś jedynie zwiększenia zysków. Czynnikiem przewagi konkurencyjnej może być produkt ekologiczny [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 64]. Informacja na temat polityki proekologicznej przedsiębiorstwa może obejmować przeróżne kanały informacyjne, np. artykuły w prasie czy hasła na opakowaniach. Stanowi także szansę edukowania konsumenta w zakresie rozumienia pojęcia zrównoważonego rozwoju.

PARADYGMAT ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

W latach 70. XX wieku (Niemcy) zaczęły powstawać szkoły i programy badań dotyczące rozwiązania problemu nadmiernego zużycia zasobów naturalnych oraz sformułowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Ekonomia zrównoważona wywodzi się z podstaw ekonomii ekologicznej i szeregu dalszych przemyśleń, a także niektórych ustaleń ekonomii tradycyjnej i ekonomii środowiska naturalnego [Rogall 2010, 36]. Pojęcie rozwoju zrównoważonego, trwałego określanego także ekorozwojem (ecodevelopment) po raz pierwszy pojawiło się w Deklaracji Konferencji w Sztokholmie w 1972 roku. Definicja została ostatecznie sformułowana na II sesji Rady Zarządzającej UNEP w 1975 roku. Zasady i istota ekorozwoju zostały rozwinięte w raporcie „Nasza Wspólna Przyszłość”, opracowanym pod kierunkiem premier Norwegii w 1987 roku (raport Brundtland) [Lemańska-Majdzik 2012, 132]. H. Binswanger i H. Bartman postulują włączenie aspektów ekologicznych do teorii ekonomicznych. Idea zrównoważonego rozwoju (ang. Sustainable development) zgodnie z raportem „Nasza Wspólna Przyszłość” z 1987 roku, opublikowana przez Światową Komisję ds. Środowiska i Rozwoju WCED (World Commission on Environment and Development) określana jest następująco: „Na obecnym poziomie cywilizacyjnym możliwy jest rozwój zrównoważony, to jest taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie” [Kielesińska 2012, 116]. Samo pojęcie zrównoważonego rozwoju zawiera szereg aspektów dotyczących rozwiązywania współczesnych problemów ekologicznych, ekonomicznych i społecznych. W języku potocznym pojęcie to zyskuje w zależności od kontekstu nieco inne znaczenia: często używane jako synonim zachowań „proekologicznych”, zaś w środowiskach biznesowych jest utożsamiane z sukcesem i innowacyjnością [Kielesińska 2012, 117]. Zrównoważony rozwój stanowi ważny element systemu prawa międzynarodowego i w Polsce, gdzie zasada zrównoważonego rozwoju zyskała rangę konstytucyjną – została zapisana w art. 5 i art. 7 Konstytucji RP oraz w ustawie z 2003 r. „O planowaniu zagospodarowaniu przestrzennym”, a definicja zrównoważonego rozwoju znalazła się również w ustawie Prawo Ochrony Środowiska: „Taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z za-

chowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń” [Kielesińska 2012, 117]. Istotne w podanej definicji jest słowo rozwój, które znajduje swoje miejsce w celach przedsiębiorstw. Dla uściślenia definicji zrównoważonego rozwoju często sięga się również do zapisów zawartych w normach i dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych, które brzmią następująco: „Zrównoważony rozwój Ziemi to rozwój, który zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi oraz zachowuje, chroni i przywraca zdrowie i integralność ekosystemu Ziemi, bez zagrożenia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń i bez przekraczania długookresowych granic pojemności ekosystemu Ziemi” [Kielesińska 2012, 116-117]. Zaznaczona jest tutaj odpowiedzialność za użytkowanie zasobów naturalnych w taki optymalny sposób, by zapewnić przyszłym pokoleniom ich dostępność. T. Borys charakteryzuje zrównoważony rozwój według trzech kryteriów: 1) cech – zrównoważenia, trwałości i samopodtrzymywania się rozwoju; 2) zasad – sprawiedliwości wewnątrz- i międzygeneracyjnej; 3) ładów – integrowania aspektów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 27]. W literaturze przedmiotu prezentowane są również definicje uwzględniające cele paradygmatu. Zrównoważony rozwój jest więc humanitarną koncepcją globalnego rozwoju, którego podstawowym wyznacznikiem jest poprawa jakości życia i dobrobytu ludzkości w warunkach ograniczonych zasobów naturalnych, z uwzględnieniem długookresowych skutków rozwoju przemysłu; koncepcja ta zakłada wspólną odpowiedzialność i solidarność obecnych i przyszłych pokoleń [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 25-26]. Paradygmat zrównoważonego rozwoju jest więc koncepcją dalece przyszłościową, gdyż skupia takie działania, które mają przyczynić się nie tylko do poprawy obecnej sfery funkcjonowania człowieka, ale mieć realny wpływ na jakość życia przyszłych pokoleń. Wśród założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju autorzy [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 26] wymieniają:

- powściągliwość, a więc ukształtowanie innych hierarchii wartości i postaw ludzkich;
- prawo jakości ponad ilość (zasobność materialną) człowieka;

- cele człowieka zharmonizowane z możliwościami rozwojowymi przyrody w skali globalnej i lokalnej;
- efektywne wykorzystanie nieodnawialnych zasobów przyrody przy zachowaniu zamkniętych cykli;
- ochronę środowiska włączoną do ogólnych celów i szczegółowych decyzji polityki państwa i narodu;
- procesy decyzyjne zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym odbywające się z powszechnym udziałem społecznym;
- rozwój gospodarczy uwzględniający wymagania i możliwości środowiska przyrodniczego, który nie może odbywać się kosztem przyszłych pokoleń;
- stworzenie jednakowych szans rozwoju i życia wszystkich ludzi.

Zasady te przy wprowadzaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju w działalność przedsiębiorstwa wymuszają w swej istocie zmiany dotyczące jego funkcjonowania, niosąc za sobą koszty w postaci zmniejszenia zysków (m.in. postawienie na jakość, a nie ilość). Jednak w perspektywie długookresowej mogą się przyczynić na skutek podniesienia swojego statusu jako przedsiębiorstwa proekologicznego do odzyskania dawnych zysków, a nawet zwiększania. Konsument nabywający produkty czy usługi zachowujące zasady zrównoważonego rozwoju może utożsamić się z proekologicznymi celami, co zwiększa zaufanie do danego producenta, wpływa również na zwiększenie poczucia własnej wartości jako obywatela odpowiedzialnego za stan środowiska. Długookresowe konsekwencje wdrożenia koncepcji zrównoważonego rozwoju związane są z podejmowaniem strategicznych decyzji w przedsiębiorstwie.

Podczas szczytu Ziemi przyjęto deklarację określającą prawa i obowiązki w zakresie trwałego i zrównoważonego rozwoju, sformułowane w 27 ogólnych zasadach oraz zestaw ponad 2500 rekomendacji dla działań na rzecz zrównoważonego rozwoju w skali światowej, najważniejsze to:

- zasada 1, stwierdzająca prawo człowieka do zdrowego i produktywnego życia w zgodzie z przyrodą, określająca człowieka jako podmiot zrównoważonego rozwoju;
- zasada 8, wskazująca konieczność zmian konsumpcji i produkcji;

- zasada 25, stwierdzająca, że rozwój i ochrona środowiska są ze sobą powiązane i niepodzielne [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 26].

Każdy człowiek musi niejako zgodzić się na jakość oferowanych na rynku dóbr i usług. Ma prawo do tego, by dostępne produkty były jak najbardziej przyjazne dla środowiska i zdrowia człowieka. Przedsiębiorstwo do realizacji w praktyce zrównoważonego rozwoju może posłużyć się zasadami [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 28]:

1) Zasada ekologizacji gospodarki – wynika z niej, że obowiązek ochrony środowiska nie może być w konflikcie z interesem gospodarki, lecz stanowi element i warunek prawidłowego gospodarowania;

2) Zasada integralności środowiska – istotą jej jest zalecenie, aby myśleć globalnie (całościowo), lecz działać lokalnie;

3) Zasada współdziałania w ochronie środowiska – ma znaczenie w rozwiązywaniu problemów ekologicznych i gospodarczych;

4) Zasada ekonomizacji – oparta jest na efektywności ekonomicznej i ekologicznej działalności gospodarczej i oznacza działanie według następujących reguł: „zanieczyszczający płaci” (...), „użytkownik płaci” (...), „płacą poszkodowani”;

5) Zasada prewencji – oznacza zapobieganie powstawaniu zanieczyszczeń, recykling odpadów i neutralizację zanieczyszczeń;

6) Zasada reagowania – zwraca uwagę na reagowanie na istniejące zagrożenia;

7) Zasada praworządności – opiera się na przestrzeganiu prawa.

Jak już wspomniano koncepcja zrównoważonego rozwoju obejmuje swym zasięgiem trzy obszary problemowe: wymiar ekologiczny, ekonomiczny i społeczno-kulturowy. Charakterystyka tych obszarów przedstawia się następująco [Rogall, 2010, 12]:

- obszary problemowe w wymiarze ekologicznym: ocieplanie się klimatu, niszczenie ekosystemów, różnorodności gatunkowej i krajobrazowej, zużywanie zasobów nieodnawialnych, nadmierne zużycie zasobów nieodnawialnych, zagrożenie zdrowia ludzkiego (np. substancje szkodliwe, promieniowanie, hałas);

- obszary problemowe wymiaru ekonomicznego: niestabilność gospodarek narodowych, na przykład brak pracy, niedostateczne zaspokajanie podstawowych potrzeb, wysokie ceny, inflacja, wysoki stopień koncentracji i władza gospodarcza, brak równowagi w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, zależność od dostaw surowców, niedostateczny rozwój, zadłużenie państw, niedostateczne wyposażenie we wspólne dobra i niesprawiedliwy podział dochodów;

- obszary problemowe wymiaru społeczno-kulturowego: niedostateczne urzeczywistnianie zasad demokracji i państwa prawa, bieda, niedostateczne bezpieczeństwo socjalne, tendencje demograficzne (na przykład przyrost zatrudnienia), nierówność szans (na przykład płci), niedostateczne bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, rozwiązywanie konfliktów z użyciem siły, współzawodnictwo w wykorzystywaniu zasobów naturalnych, obciążenia zdrowia i jakości życia.

Nowoczesne metody zarządzania powinny traktować ochronę środowiska jako integralną część procesu zarządzania; temu ma służyć zarządzanie środowiskowe, w którym procesy ochronne są włączone do wszystkich sfer działalności przedsiębiorstwa, a zarządzanie ochroną środowiska jest zintegrowane z zarządzaniem przedsiębiorstwem [Adamczyk, Nitkiewicz, 2007, 66-67]. Przedsiębiorstwa wdrażające zasady zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności biznesu deklarują ścisłe przestrzeganie zgodności swoich działań z koncepcją zrównoważonego rozwoju i dążą do publicznego zaprezentowania swoich celów oraz wyników polityki zrównoważonego rozwoju realizowanej w danym przedsiębiorstwie – celem zaprezentowania swoim klientom, dostawcom, partnerom biznesowym, społecznościom lokalnym oraz pozostałym interesariuszom, co przyczynia się do promocji oraz utrzymywania pozytywnej reputacji o danym przedsiębiorstwie, większego zaangażowania i efektywności pracowników oraz stosunków z lokalną społecznością [Kielesińska, 2012, 128]. Prezentacja celów proekologicznych może także spełniać rolę edukacyjną dla szerokiego grona potencjalnych konsumentów. Przedsiębiorstwo przyczynia się wówczas do podniesienia społecznej świadomości ludzi na temat stanu środowiska i współczesnych problemów ekonomicznych i społecznych. Pozwala to na budowanie

postawy odpowiedzialności za ekosystem, a tym samym dbania o sytuację przyszłych pokoleń w zakresie dostępu do dóbr naturalnych.

EDUKACJA W ZAKRESIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Autorzy (Borys T., Dobrzański G., Diefenbacher H., Kiełczewski D., Poskrobko T.) wskazują na konieczność edukowania studentów w zakresie paradygmatu koncepcji zrównoważonego rozwoju. Wiedza ta nie jest jednak powszechnie dostępna, jest także przekazywana w specjalistycznej i rozbudowanej formie. Niewątpliwie jest cennym elementem wiedzy przyszłych dyrektorów czy menadżerów przedsiębiorstw. Konieczne jest także edukowanie wszystkich konsumentów, gdyż przyczynia się to do zachowań prośrodowiskowych. Edukację można rozumieć jako sformalizowany proces przekazywania wiedzy, umiejętności, postaw [Dobrzański, 2010, 61]. Według UNESCO edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju nie może ignorować żadnego aspektu życia społeczno-gospodarczego, kultury i ich związków z przyrodą; musi uwzględniać zróżnicowane dynamiki, różne skale (czasowe i przestrzenne), różnorakie interesy; żaden aspekt życiowy nie pozostaje z boku wobec dążenia do zrównoważonego rozwoju, podobnie jest z rozwojem, który będąc coraz bardziej zrównoważony, będzie miał wpływ na każdą część naszego życia. Kompleksowość i wzajemna zależność oznaczają, że edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju musi wyrażać przesłania, które są subtelne ale i czytelne, holistyczne ale i konkretne, a także wielowymiarowe i pośrednie [Dobrzański, 2010, 68].

Dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju ma przygotowywać do cywilizacyjnego i badawczego” przejścia” [Kiełczewski, Poskrobko, 2010, 97]:

- od przekonania, że środowisko przyrodnicze jest bezwartościowe w sensie moralnym i stanowi niewyczerpalne źródło bogactw do ukształtowania etyki ekologicznej;
- od nieograniczonego optymizmu postrzegającego w mechanizmach rynkowych i wzroście gospodarczym recepty na rozwiązanie wszelkich problemów do ostrożnego i przezornego programowania procesów rozwojowych respektującego ich ograniczenia oraz uwzględniającego cele społeczne;
- od konsumpcjonizmu do wyższej jakości życia;

- od etnocentryzmu i płytko rozumianego myślenia globalnego do docenienia lokalnego i regionalnego potencjału wzrostu i rozwoju;

- od etnocentryzmu do sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej i między-pokoleniowej.

Dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju zmierza zatem do rozbicia schematów i dydaktycznych stereotypów, które są bardzo liczne lub wręcz dominują. Pomaga zatem dostrzec większą wartość w działaniach na rzecz odpowiedzialności za cały ekosystem mając zastosowanie w konkretnych działaniach. Dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju ma również pozwolić na wypracowanie nowej filozofii myślenia o rozwoju społeczeństwa ludzkiego i wesprzeć poszukiwanie nowych sposobów rozwiązywania problemów cywilizacyjnych. Wartości, które ma promować dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju są odmienne, oparte na następujących filarach [Kiełczewski, Poskrobko, 2010, 97-98, 100]:

- istnieje globalny charakter współczesnej cywilizacji oraz wyzwań, przed którymi się ona znajduje;

- globalny świat jest zarazem różnorodny: istnieją różne kultury i ich aksjologie oraz różne koncepcje rozwojowe;

- każda społeczność regionalna i lokalna ma prawo do własnej drogi rozwoju, o ile jest ona komplementarna wobec globalnej wspólnoty ludzkiej i nie ma na celu kształtowania postawy wzajemnej nieufności;

- każda społeczność regionalna i lokalna ma własne niepowtarzalne potrzeby i atuty rozwojowe, które powinny być uwzględnione i wykorzystane;

- aksjologie przyszłych pokoleń nie są znane, co oznacza konieczność zachowania możliwie największego potencjału rozwojowego i możliwość wyboru możliwie wielu ścieżek rozwojowych.

Oprócz zwiększania wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju oraz przekonania, że nabywając określone dobro czy usługę przedsiębiorstwa zachowującego zasady proekologiczne jednostka ma pewność, że tym samym postępuje właściwie - istotny jest wpływ na kształtowanie postaw proekologicznych. Taką koncepcją jest homo sustinens, czyli człowiek żyjący w sposób zrównoważony, w harmonii społecznej i oszczędzający zasoby naturalne; koncepcja ta wynika z genetycznych i kulturowych uwarunkowań

ludzkiego zachowania i charakteryzuje się postawą człowieka wyrażającą [Kiełczewski, Poskrobko, 2010, 111-113]:

- emocjonalny stosunek do natury;
- odpowiedzialność;
- wolną wolę;
- zdolność do przewidywania przyszłości;
- umiejętność współpracy;
- empatię i zdolność do komunikowania się;
- kreatywność i możliwość uczenia się.

Cechy te powodują, że homo sustinens będzie w stanie osiągnąć między-pokoleniową i wewnątrzpokoleniową sprawiedliwość na odpowiednio wysokim poziomie ekologicznych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych standardów w granicach naturalnej wytrzymałości środowiska i zdolności do ponoszenia obciążeń związanych z ingerencją człowieka w procesy przyrody. Edukowanie we współczesnym społeczeństwie powinno odbywać się w możliwie jak najbardziej przystępnej formie i z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi marketingowych. W zależności od miejsca w jakim się pojawią mogą mieć formę bardziej obszerną, np. artykuł w prasie bądź stanowić jedynie hasło na opakowaniu. Niemniej każda z tych form winna posługiwać się językiem jasnym i zrozumiałym dla przeciętnego odbiorcy komunikatu.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Nie jest zaskoczeniem fakt, że w Polsce świadomość istoty zrównoważonego rozwoju jest niska [Zadros, 2012, 224-233]. Znana przede wszystkim uczniom i studentom nauk ekonomicznych. Rolą przedsiębiorstwa postępującego zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju jest zatem edukacja w tym zakresie. Kryteria ekologiczne stanowią wyznaczniki wiarygodności i społecznego zaufania do przedsiębiorstw. Troska o środowisko oznacza, że będą wprowadzane w życie przepisy prawne chroniące środowisko, przynoszące wyższe korzyści społeczne. Oznacza to, że w rachunku przedsiębiorstw muszą być uwzględnione rosnące koszty korzystania ze środowiska oraz nakłady na jego ochronę. Uwzględnienie aspektów ekologicznych, a zwłaszcza prowadzenie zorientowanej na środowisko polityki przemysłowej, zwiększa przesłanki zapewnienia strategicznego potencjału sukcesu [Adamczyk, Nit-

kiewicz, 2007, 65-66]. Wyłaniającym się nowym obszarem badawczym jest zbadanie skuteczności poszczególnych możliwości jakie wykorzystują producenci w edukacji na temat koncepcji zrównoważonego rozwoju.

SPIS LITERATURY

Adamczyk J., Nitkiewicz T., *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.

Borys T., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w naukach ekonomicznych*, [w:] Poskrobko B. (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010.

Dobrzański G., *Problemy edukacji ekonomicznej na rzecz zrównoważonego rozwoju*, [w:] Poskrobko B. (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010.

Kielesieńska A., *Aspekty zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu biznesem*, [w:] Krawczyk-Sokołowska I. (red.), *Zarządzanie przedsiębiorstwem w kontekście zrównoważonego rozwoju. Monografia*, Sekcja Wydawnictw Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012.

Kiełczewski D., Poskrobko T., *Dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] Poskrobko B. (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010.

Lemańska-Majdzik A., *Zarządzanie firmą a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw*, [w:] Krawczyk-Sokołowska I. (red.), *Zarządzanie przedsiębiorstwem w kontekście zrównoważonego rozwoju. Monografia*, Sekcja Wydawnictw Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012.

Łuszczuk M., *Kształtowanie postawy homo sustiens wśród ekonomistów*, [w:] Poskrobko B. (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010.

Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju – potrzeba reformy tradycyjnej ekonomii*, [w:] Poskrobko B. (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010.

Wąsikiewicz-Rusnak U., *Ekorozwój w strategii gospodarowania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2003.

Zadros K., *Wiedza uczniów częstochowskich liceów na temat rozwoju zrównoważonego i jego wpływu na ich życie*, [w:] Krawczyk-Sokołowska I. (red.), *Zarządzanie przedsiębiorstwem w kontekście zrównoważonego rozwoju. Monografia*, Sekcja

Wydawnictw Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa
2012.